

УДК 39(477.46–21)

БОНДАРЕНКО ГАЛИНА

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

BONDARENKO HALYNA

a Ph.D. in History, a leading research fellow at the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of M. Rylskyi Institute for Art Studies, Folkloristics and Ethnology Ukrainian National Academy of Sciences

Бібліографічний опис:

Бондаренко, Г. (2019) Канів: етнокультурний ресурс. *Народна творчість та етнологія*, 4 (380), 115–118+IV il.

Bondarenko, H. (2019) Kaniv: An Ethno-Cultural Resource. *Narodna tvorchist ta etnolohiya [Folk Art and Ethnology]*, 4 (380), 115–118+IV il.

КАНІВ: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ РЕСУРС

Анотація / Abstract

У повідомленні розглядається історико-культурна спадщина м. Канева в контексті розвитку ресурсної бази етнотуризму. Аналізуються сучасні форми її збереження та презентації. Етнотуризм сьогодні є однією з поширених альтернативних форм туризму, що покликана привернути увагу до історико-культурної спадщини народу чи етнічних меншин. Канів – районний центр у Черкаській області України – давно є туристичним центром та місцем історичної пам'яті завдяки розміщенню в ньому Шевченківського національного заповідника. Експозиції місцевих музеїв (Канівського музею народного декоративного мистецтва, Історичного музею, Музею природи Канівського природного заповідника) знайомлять відвідувачів з історією, традиційною культурою та мистецтвом краю. Міська забудова (приватні будинки, пам'ятки архітектури) вписується в особливий гористий ландшафт місцевості. Не так давно відкриті садиби «зеленого» туризму в місті долучають гостей до місцевих обрядів, кулінарних традицій. Місця пам'яті в центрі Канева здебільшого пов'язані з військовими подіями: Другою світовою війною, війною Афганістані, російсько-українською війною. На знак пам'яті про земляків, які загинули в зоні АТО, збудовано капличку. Численні заходи, пов'язані з популяризацією народної культурної спадщини, щорічно проводяться Шевченківським національним заповідником. У місті вже чотири роки поспіль відбуваються Міжнародний канівський кінофестиваль, Міжнародний мультидисциплінарний фестиваль сучасної музики та мистецтва «Sheva Fest».

Ключові слова: Канів, етнічний туризм, історико-культурна спадщина.

Historical and cultural heritage of the city of Kaniv in the context of the ethnic tourism resource base development is considered in the report. The modern forms of its preservation and presentation are also analyzed. The ethnic tourism today is one of the most widespread alternative forms of tourism, aimed at the attention attraction to the historical and cultural heritage of the nation or ethnic minorities. Kaniv is a regional centre in Cherkasy oblast of Ukraine. It is a tourist center and a place of historical memory for a long time owing to the disposal of T. Shevchenko National Preserve there. Expositions of the local museums (Kaniv Museum of Folk Applied Arts, Historical Museum, Nature Museum of Kaniv Natural Preserve) acquaint guests with the history, traditional culture and art of the region. The city building (private houses, architectural monuments) fits with the peculiar mountainous landscape of the place. Recently opened farmsteads of *green* tourism in the

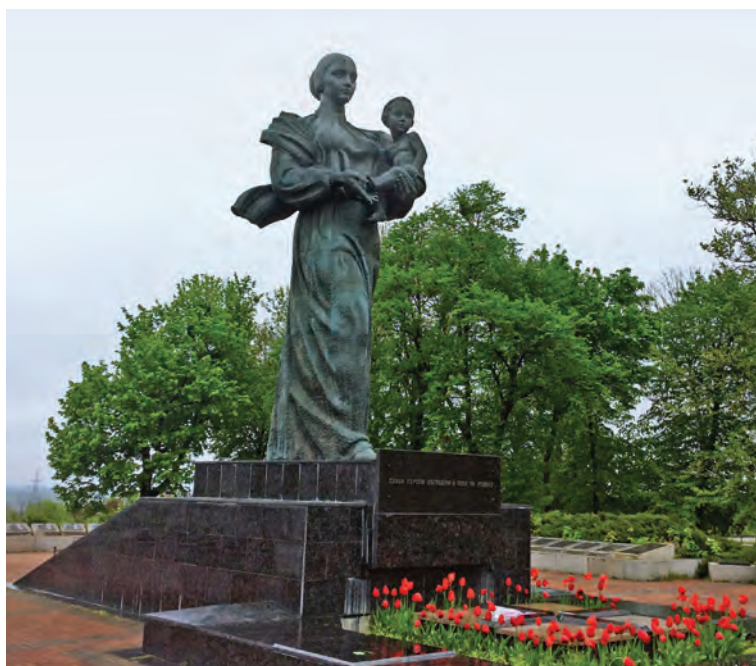
city attract the visitors to the local rites, culinary traditions. The places of memory in the Kaniv centre are connected mainly with the military events: World War II, War in Afghanistan, Ukrainian-Russian War. A chapel is built to commemorate the fellow countrymen perished in the ATO zone. Numerous events connected with the folk cultural heritage popularization are held annually by T. Shevchenko National Preserve. International Kaniv Film Festival, International Multidisciplinary Festival of Modern Music and Art *Sheva Fest* happen for four years on end in the city.

Keywords: Kaniv, ethnic tourism, historical and cultural heritage.

Етнотуризм в умовах глобалізації стає однією з найбільш поширених у світі форм туризму. Прагнення долучитися до мистецтва, традицій, культури надихають на подорожі світом мільйони людей. Згідно зі статистикою, близько 50–60 % жителів України сьогодні хочуть мандрувати рідною країною. Найчастіше це подорожі в пошуках етнічної автентики та культурної самобутності, відвідування місць історичної пам'яті. Тому не дивно, що регіонами етнотуризму (як внутрішнього, так із-за кордону) стали Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Чернівецька області. Місто Канів (Канівського р-ну Черкаської обл.) традиційно входить до місць екскурсійного відвідування через Тарасову гору. Шевченківський національний заповідник з музеєм належить до місць культурного паломництва, зокрема, учнівської молоді. Однак часто-густо туристи екскурсійних турів і подорожуючі самостійно оминають увагою інші культурні пам'ятки Канева. У травні цього року мені довелося побувати в місті й ознайомитися з його історико-культурним ресурсом. Попередні експедиційні виїзди у села Канівського району дозволили зібрати унікальний етнографічний матеріал, зокрема у с. Ліпляве був записаний обряд водіння Долі на свято Петра, що схожий з обрядом водіння Перегені, зафіксованим на Канівщині Оленою Курило в 1926 році. Археологічні дослідження, що проводились поблизу Канева (у районі Княжої гори), дозволили у 1923 році Миколі Біляшівському висунути гіпотезу про те, що саме тут колись стояло літописне місто Родень, яке було давнім племінним центром русів та центром культу давньослов'янського верховного бога Рода. З XVI ст. місто стало одним із центрів козаччини.

Наскільки міцно вкорінена історична пам'ять у сучасному Каневі, можна переконатися, вивчаючи місцеві топографічні назви. Садиба зеленого туризму, в якій я зупинилася, розташована в одному з найстаріших районів Канева – на Бовванах, біля підніжжя гори Божниця (за усними переказами назва походить від того, що в дохристиянські часи тут стояли язичницькі ідоли). Навпроти значно крутіша гора Чортниця, на якій менше поселень. Довга вулиця вздовж потічка Дунаєвець тепер називається Кобзарева (колишня Свердлова), на частині будинків ще зберігаються таблички зі старим найменуванням. Саме цією вулицею пролягав останній шлях Кобзаря на Чернечу гору. У кінці вулиці, перейшовши на іншу сторону Дунаєвця, можна дістатися до Королівської криниці, джерела, що б'є з-під гори Харитонівщини, де колись був побудований королівський палац Станіслава Августа Понятовського.

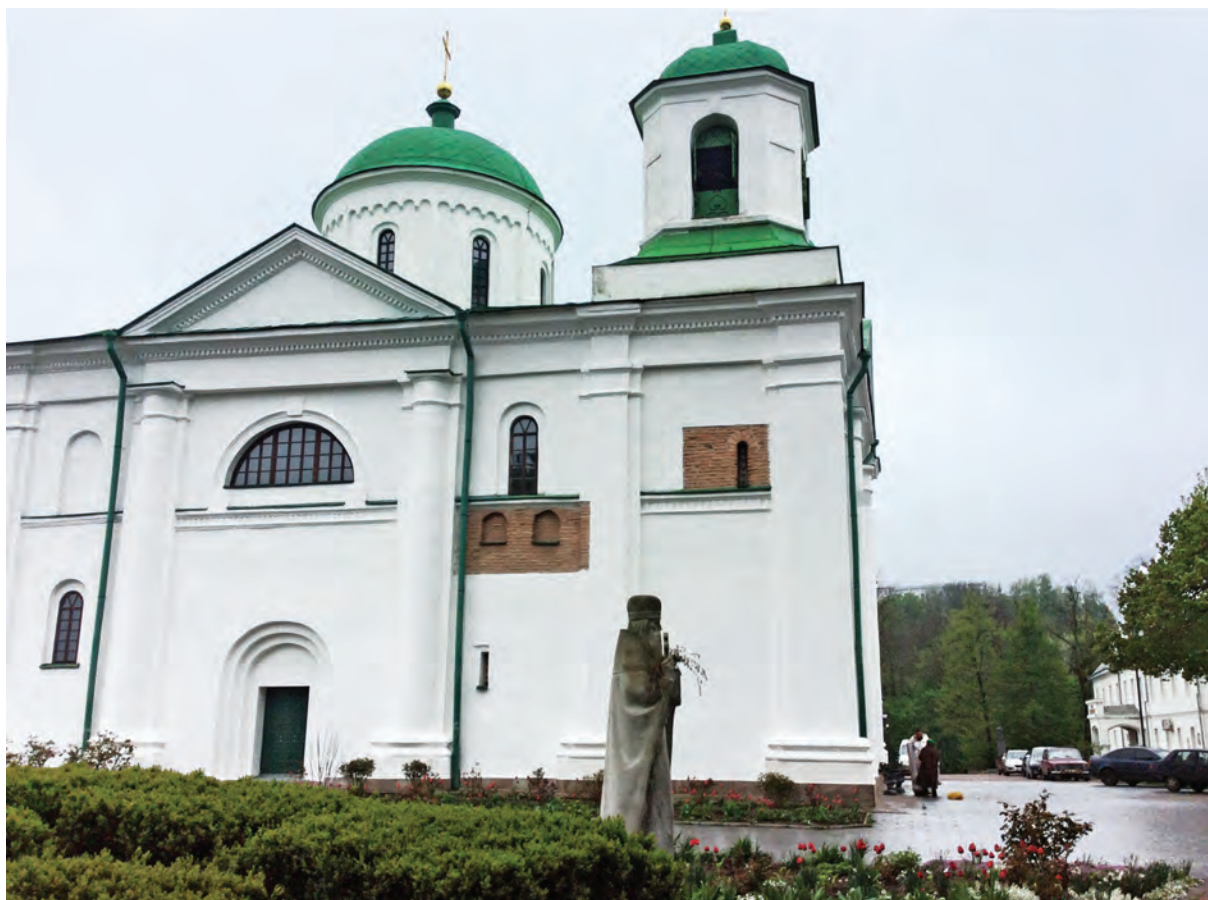
Господиня садиби Тамара Цибулько розміщує гостей у старій батьківській хаті та в новому будинку, в якому мешкає і вона сама. За бажанням можна замовити на обід страви традиційної української кухні: борщ, печеню, вареники, деруни. Піднявшись трохи вище садиби на гору Божницю, можна побачити зарослий барвінком старий цвинтар, на якому, за місцевою традицією, хрести пов'язані рушниками. Барвінок рясно прикрашає схили гори, росте він також у квітниках біля хат. Забудова Кобзарєвої вулиці складається здебільшого із хат традиційного планування та новобудов, що вирізняються висотністю, новими архітектурними прийомами, спостерігається тенденція до замкового стилю. Як і на інших вулицях міста гористої місцевості – садиби розташовані на природних терасах, до лінії вулиці

Меморіальний комплекс пам'яті загиблих у Другій світовій війні *

Пам'ятний знак захисникам України, що загинули в зоні АТО

Успенський собор. XII ст.

* Усі світлини зроблено Г. Бондаренко в м. Каневі Черкаської обл. у травні 2019 р.

Старе кладовище на горі Божиця

Житлові будинки.
вул. Кобзарєва

Сучасна забудова міста

З експозиції Канівського музею народного декоративного мистецтва

зорієнтовані невеликі палісадники або квітники. Забудова гармонійно поєднується з ландшафтом. На багатьох будинках прикріплені державні прапори. Приватна забудова домінує в місті у цілому, хоча за радянських часів була збудована і його нова частина. При будівництві Канівської ГЕС намили частину масиву, на якому для працівників були споруджені типові п'яти- та дев'ятиповерхові будинки, серед старожилів цей район так і називається – Наміте.

У центрі міста до свят чисто побілені дерева та бордюри тротуарів (хоча обов'язкові раніше у сфері комунального господарювання приписи це робити наразі відмінили). Головна вулиця Канева тепер названа на честь Небесної сотні. Пам'ятник Леніну на центральній площі знесено, але про нього нагадує залишена тут кам'яна стелла з текстом телеграми від імені бідноти Канівського повіту вождю (була встановлена у 1970 р.). Місця пам'яті у центрі Канева здебільшого пов'язані з військовими подіями: Другою світовою війною, Афганською війною, українсько-російською війною. У пам'ять про земляків, що загинули в зоні АТО, збудована капличка.

Поруч з Успенським собором (пам'яткою архітектури XII ст.) знаходиться Канівський музей народного декоративного мистецтва, єдиний музей такого профілю на Черкащині. До 1990 року музей, заснований у 1972 році як науковий відділ Шевченківського національного заповідника, перебував у приміщенні собору. Після передачі будівлі церкві фонди музею, що нараховують більше 5 тис. експонатів, були переміщені до училища отців василіян (будинок XVIII ст.). У музеї 11 залів: 3 виставкових і 8 експозиційних. Серед етнографічних експонатів музею предмети народного традиційного побуту з центральних областей України: Київської, Черкаської, Полтавської. У фондах музею міститься колекція гутного скла XIII–XIV ст., вироби майстрів-склодувів, різьбярів, народні ікони, художні картини. У діючій експозиції представлені зразки

народного одягу, гончарні вироби, рушники та килими, традиційні меблі, а також твори майстрів декоративно-прикладного мистецтва. Відібрані зразки народної вишивки, килимарства, одягу вражають довершеністю орнаменту, естетикою поєднання кольорів. Виставку комплектів жіночого традиційного одягу вдало доповнюють сучасні світлини жінок у традиційних строях регіону. Музей пропагує вироби місцевих майстрів-гончарів Олександра та Сергія Білінських, Марії Баліцької, майстра по дереву Івана Гутника, вишивальниці Галини Бондаренко. Окремий зал присвячено художнім роботам Шевченківської тематики.

У 1991 році було відкрито Історичний музей м. Канева. Відвідувачам пропонують ознайомитися з багатими матеріалами археологічних розкопок, документами Канівської міської управи, зі світлинами та предметами побуту мешканців Канева і району XIX – середини XX ст. У фондах музею, що налічують близько 7 тис. експонатів, є унікальні колекції клейм на денцях гончарного посуду періоду Давньоруської держави, столового і кухонного посуду трипільської культури (IV–III тис. років до н. е.). Велика кількість археологічних, палеонтологічних знахідок краю зберігаються також у Музеї природи Канівського природного заповідника (заснований у 1969 р., розташований у меморіальному будинку академіка Миколи Біляшівського). Про діючий Канівський коледж культури і мистецтв (Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини) мешканцям і гостям міста нагадують мистецькі твори у міському просторі, виготовлені за участю студентів цього закладу: оформлення квітників, міські мурали тощо. Училище засноване в 1944 році як політосвітне, згодом було перепрофільоване в культурно-освітнє, і за роки роботи підготувало тисячі фахівців. Пам'ятки єврейської культури – синагога (1910) та єврейське кладовище поблизу лісу на вулиці Київській, свідчать про велику єврейську громаду міста в минулому.

Безперечно, духовним центром Канева залишається Чернеча гора. Тієї кількості мистецьких, наукових заходів, що відбуваються щороку в Шевченківському національному заповіднику, вистачило б на святкові події ще декількох міст. Прикро, що через недостатньо розвинуту інфраструктуру міста (діє два готелі та дві садиби зеленого туризму) у цих заходах не можуть взяти участі усі бажаючі. Ще в 1982 році почалося спорудження Шевченківського культурного центру, яке досі не завершено. Збудований до чемпіонату з футболу Євро-2012 вертолітодром, на утримання якого йдуть бюджетні кошти, не діє за

призначенням. А поки що красиве, багате культурними пам'ятками місто облюбували кияни, придбавши тут будинки під дачі. Для заохочення молоді до участі в культурному житті Канева нині діють сучасні мистецькі проекти. Вже вчетверте відбувається Канівський міжнародний кінофестиваль ім. Ю. Ілленка (цьогоріч на ньому було представлено 300 вітчизняних і зарубіжних фільмів). На початку червня відбувся Міжнародний мультидисциплінарний фестиваль сучасної музики та мистецтва «Sheva Fest». Щороку Канів та Чернечу гору відвідують учасники відомого в Україні мотофестивалю «Тарасова Гора».